

TARTU ÜLIKOOL
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
Eesti keele võõrkeelena osakond

Anastasia Topkina

**MINEVIKU JA TULEVIKU AJAVORMID EESTI JA VENE
KEELES NING EESTI AJAVORMID VENE ÜLIÕPILASTE
KEELEKASUTUSES**

Bakalaureusetöö

Juhendaja Raili Pool

TARTU 2016

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Ülevaade ajakategooriast	5
1.1. Eesti keele tempussüsteem	6
1.1.1. Minevik	6
1.1.2. Tulevik	9
1.2. Vene keele tempussüsteem	15
1.2.1. Minevik	16
1.2.2. Tulevik	17
1.3. Vahekokkuvõte	18
2. Venekeelsete õppijate ajavormikasutus eesti keeles	19
2.1. Eesti verbi minevikuvormidest venekeelsete üliõpilaste kasutuses	19
2.2. Eesti keele tulevikuaja väljendamine venekeelsete õppijate kirjalikus eesti keeles	27
Kokkuvõte	31
Kirjandus	32
Прошедшее и будущее время в эстонском и русском языках. Владение русскоязычных учеников прошедшим и будущим временем в эстонском языке. Резюме	34

Sissejuhatus

Ajakategooria saab jagada kolmeks osaks: minevik, olevik ja tulevik. Erinevates keeltes saab neid ajavorme jaotada mitmesugusteks osadeks. Oma bakalaureusetöös uurin, kuidas neid ajavorme jaotatakse, kasutatakse ja väljendatakse eesti ja vene keeles.

Eesti keeles on neli minevikuvormi: lihtminevik, täisminevik, enneminevik ja üldminevik, aga vene keeles on üks minevikuvorm, mis jaguneb kaheks aspektiks: imperfektiivne ja perfektiivne aspekt. Tulevikuvorme kui niisuguseid eesti keeles ei ole, kuid on olemas *saama-* ja *hakkama-*tulevik. Vene keeles on tulevikuvorme kaks: liht- ja liittulevik.

Töö eesmärgiks on seletada lahti mineviku ja tuleviku ajavormide mõisted, võrrelda ajavorme eesti ja vene keeles, tuua näiteid ajavormidest mõlemas keeles, teha olemasolevate uurimuste põhjal kokkuvõtte sellest, kuidas vene emakeelega õppijad kasutavad mineviku ja tuleviku ajavorme eesti keeles.

Sellise teema valisin seepärast, et ise paremini aru saada eesti keele ajavormide kasutamisest ja väljendamisest. Teema pakub huvi seetõttu, et venekeelsetel õppijatel on keeruline tajuda eesti keele ajavorme, eriti minevikku ja selle liitaegu, sest vene keeles on ainult üks minevikuvorm. Seetõttu võtan kokku senised uurimistulemused, mis näitavad mineviku ja tuleviku ajavormide kasutamise seaduspärasusi vene üliõpilaste eesti keeles.

Käesolev bakalaureusetöö on referatiivne ning koosneb kahest suurest peatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimeses peatükis vaatlen eesti ja vene keele tempussüsteeme. Toon välja mõlema keele mineviku ja tuleviku mõisted, selgitan nende ajavormide moodustamist ja kasutamist. Vahekokkuvõttes toon välja sarnasusi ja erinevusi eesti ja vene keele mineviku- ning tulevikuaegade moodustamises ning väljendamis.

Teises peatükis refereerin uurimusi, mis käsitlevad mineviku ja tuleviku ajavormide kasutamist ja väljendamist venekeelsete õppijate eesti keeles.

Eesti keele ajakategooria käsitlemisel olid olulisemad teoreetilised allikad „Eesti keele käsiraamat“ (EKK 2007) ja Mati Ereli (2013) kirjutatud raamat öeldisest, vene keele osas on kõige rohkem toetunud Mihhail Šeljagini (1993, 2002) töödele. Bakalaureusetöö kirjutamiseks olulised õppijakeele käsitlused on Diana Maisla (2008, 2011, 2014) uurimused mineviku ajavormide kasutusest ning Raili Pooli ja Helle Metslangi (2014) uurimus tuleviku väljendamise viisidest venekeelsete üliõpilaste eestikeelsetes kirjutistes.

1. Ülevaade ajakategooriast

Aega saab defineerida nagu deiktulist kategooriat, mis viib lausega väljendatu vastavusse kõnehetkega või mõne muu valitud hetkega. Lihtajad seavad kas minevikus olnud või tulevikus arvatavasti toimuva sündmushetke suhtesse kõnehetkega. Esimene tähendab, et tegemist on imperfektiga ehk lihtminevikuga, teisel juhul on tegemist futuurumiga ehk tulevikuga. Liitaegu ehk perifrastilisi aegu väljendatakse süntagmade (süntaktiliselt terviklik sõnade rühm) abil. Täisminevik ehk perfekt käsitleb mineviku tegevust kõnehetkest lähtuvalt, enneminevik ehk pluskvamperfekt käsitleb minevikusündmuse mingist minevikus olnud vaatepunktist ehk viitehetkest lähtuvalt. (Karlsson 2002: 259)

Mati Erelt seletab terminit „aeg“ oma raamatus järgnevalt: „Aeg lause grammatilise kategooriana näitab lausega väljendatud situatsiooni ajalist suhet kõnehetkega või teise situatsiooniga. See suhe võib olla samaaegsus ehk olevik, eelnevus ehk minevik või järgnevus ehk tulevik.

OLEVIK Ma *kirjutan* kirja.

MINEVIK Ma *kirjutasin* kirja.

TULEVIK Teil *saab olema* väga raske“ (Erelt 2013: 90).

Eesti ja vene keele ajavormide vahel on suured erinevused. Näiteks võib eesti keele minevikuaega liigitada lihtminevikuks, täisminevikuks, enneminevikuks ning üldminevikuks, mis esineb tingivas, kaudses ja möönvas kõneviisis (EKK 2007: 459). Niinimetatud tuleviku ajavorm puudub eesti keeles morfoloogilise kategooriana, aga on olemas kaks tulevikuvormi, millega saab tulevikuaega väljendada: *saama*-tulevik ja *hakkama*-tulevik (Erelt 2013: 100).

Vene keele ajavormid on iseloomulikud kindlale kõneviisile ja kesksõnadele ning on formaalselt ja funktsionaalselt tihedalt seotud verbiaspektiga. Perfektiivse ja imperfektiivse aspekti minevikuaega väljendatakse sufiksiga *-л-*, see omab arvu- ja soolisi vorme, aga ei oma pöördelõppe; tulevikuaeg omab kaht väljendamise võimalust,

mis sõltub verbi aspektist – perfektivse aspekti tuleviku ehk lihttulevikku väljendatakse perfektivse aspekti isikulis-arvuliste vormide abil ning imperfektivse aspekti tuleviku ehk lihttulevikku väljendatakse abiverbi *быть* (olema) isikulis-arvuliste vormide abil koos imperfektivse aspekti infinitiiviga. (Šeljakin 2002: 139–140).

Järgmistes alapeatükkides kirjeldan mineviku ja tuleviku ajavormide kasutust nii eesti kui ka vene keeles.

1.1. Eesti keele tempussüsteem

Eesti keeles on kaks morfoloogilist ajakategooriat: olevik ehk preesens ja minevik. Minevik omalt poolt jaotub lihtminevikuks ehk preteeritumiks ehk imperfektiks, täisminevikuks ehk perfektiks ja enneminevikuks ehk plu(skvam)perfektiks. Niisugust morfoloogilist ajakategooriat nagu tulevik eesti keeles ei eksisteeri, aga tulevikuaga saab väljendada olevikuvormis predikaadiga lausete või *saama-* ja *hakkama-* tulevikuksstruktsioonide abil. (Erelt 2013: 91–103).

Käesolevas töös vaatlen lähemalt kahte ajakategooria liiget – minevikku ja futuurimit ehk tuleviku.

1.1.1. Minevik

Minevikku saab eesti keeles jagada kolmeks vormiks – lihtminevikuks, täisminevikuks ja enneminevikuks (Erelt 2013: 94).

Lihtminevik ehk **imperfekt** on mineviku ajavorm, mis väljendab, et mingisugune tegevus on toimunud mingil kindlal kõnehetkele eelneval vaatlushetkel (Metslang 1997: 99, viidatud Erelt 2013: 94 järgi).

Käsiraamatu „Keelehärm“ järgi moodustatakse lihtminevikku *ma-*infinitiivi tüvest, millele lisandub lihtmineviku tunnus *-si*, *-s*, *või -is* ja pöördelõpp. Näiteks:

(1) *õppi/ma* → *õppi/si/n*, *õppi/s*; *ole/ma* → *ol/i*; *tead/ma* → *tead/is*. (Metslang jt 2003: 96–99)

Lihtminevik saab kõneviisidest esineda ainult kindlas kõneviisis. Lihtmineviku aeg väljendab tegevuse eelnevust kõnehetkele, vaadeldes tegevust sellega kaasa liikudes. (EKK 2007: 277). Näiteks:

(2) Mari *kirjutas* eile kirja. Jüri *sõitis* autoga Tartusse.

Eitav ja jaatav vorm lihtminevikus on erinev. Eitavas vormis lihtminevik avaldub isikulises tegumoes mineviku kesksõna tunnuses *-nud* ja umbisikulises tegumoes tunnuses *-tud*, *-dud*. Näiteks: *ei ela/nud*, *ei ela/tud*, *ei laul/dud*. Jaatavas vormis võib lihtminevikku väljendada kolme tunnuse abil: *s*, *i* ja *minevikutiivi*, nt *ela/s/0*, *sa/i/me*, *tuli/me*. Umbisikulises tegumoes saab kasutada lihtminevikku ainult tunnuse *-i* abil, mis on kasutatud koos umbisikulise tegumoe tunnusega, nt *ela/t/i*, *käi/d/i*. Isikulises tegumoes kasutatakse lihtminevikku kolme erineva tunnuse abil, nt *ela/s/0*, *sa/i/me*, *tuli/me*. (EKK 2007: 277)

Missugust tunnust kasutada lihtmineviku isikulises tegumoes, sõltub sõnatüübist, pöördkonnast (EKK 2007: 277).

Tabel 1. Isikulise tegumoe lihtmineviku tunnused (EKK 2007: 278 järgi)

Tunnus	Pöördkond	Näide
-s	tavaliselt	
-i	I pk -st	<i>sa/i</i> ; <i>jõ/i</i>
TÜVI	II pk –st	<i>tuli</i> , <i>pesi</i>
	III pk -st	<i>tegi</i> , <i>pidi</i>
s-TÜVI	II pk –st	<i>esitle/s</i>
	III pk -st	<i>lask/is</i>

Täisminevik ehk **perfekt** on kindla kõneviisi minevikuaeg, mis näitab sündmushetke eelnevust mitteminevikulisele vaatlushetkele. Täisminevik on liitajavorm, mis koosneb verbi *olema* kindla kõneviisi isikulise tegumoe olevikuvormist ja põhiverbi (isikulise või umbisikulise tegumoe) mineviku kesksõnast, mida moodustatakse *da*-infinitiivist. (EKK 2007: 279)

Täisminevik on oma põhisistult oleviku minevik, mis väljendab, et mingi tegevus toimus või vähemalt algas enne olevikulist vaatlushetke ning et minevikus toimunu on tähtis oleviku jaoks, selle resultaadid avalduvad olevikus. Näiteks:

(3) Ma *olen* seda raamatut juba *lugenud*. Seda raamatut *on* palju *loetud*. (Erelt 2013: 94–95)

Kuid täisminevikku kasutatakse ka siis, kui kõnehetke seisukohast tulevast tegevust vaadeldakse tuleviku minevikus. Näiteks:

(4) Loodame, et pühapäeva õhtuks *oled* sa selle töö *lõpetanud*. (EKK 2007: 279)

Käsiraamatu „Keelehärm“ järgi saab täismineviku vormi kasutada järgmistel juhtudel:

1. „Kui oleviku olukord on minevikus toimunu tulemus või tagajärg“ (Metslang jt 2003: 97). Näiteks:

(5) Meie *oleme* tänaseks töö *lõpetanud*.

2. Sünniaja nimetamisel; kokkuvõttena mingi ajavahemiku kohta; minevikus alanud tegevust jätkates; värske ja tähtsa uudise teatamisel. Näiteks:

(6) Ma *olen sündinud* 1. jaanuaril 1990. Ma *olen* seda filmi *näinud*. Ma *olen* siin *töötanud* juba kümme aastat. (Metslang jt 2003: 97–98)

Enneminevik ehk **plu(skvam)perfekt** on minevikuaeg kindlas kõneviisis, mis väljendab seda, et tegevus on seotud mineviku minevikuga. Enneminevik on liitajavorm, mis koosneb verbi *olema* kindla kõneviisi isikulise tegumoe lihtminevikuvormist ja *nud*-kesksõnast. Näiteks:

(7) Näostki võis näha, et Mari *oli* kõvasti tööd *teinud*. (EKK 2007: 279)

Kuid enneminevikku saab kasutada ka kaudse kõneviisi (üld)mineviku tähenduses ühenduses verbiga *olema*. Näiteks:

(8) Selle koha peal *oli* vanasti linn *olnud*. (EKK 2007: 279)

Kõnekeeles on kindla kõneviisi plu(skvam)perfekti vorm tihti indefiniitsuse ja kaudse tegevuse väljenduseks. Näiteks:

(9) Eile *oli* Saaremaal *olnud* väga tugev tuul. (= Eile olevat Saaremaal olnud väga tugev tuul.). (Õispuu 1999: 25)

Lisaks liht-, täis- ja enneminevikule eristatakse eesti keeles ka **üldminevikku**. „Eesti keele käsiraamatu“ järgi selgub, et „...üldminevik on tingiva, kaudse ja möönva kõneviisi minevikuaeg, mis väljendab seda, et tegevus eelneb vaatlus- või kõnehetkele, eristamata vaatlushetke ja kõnehetke täpsemaid suhteid“ (EKK 2007: 279). Näiteks:

(10) Kui sa *oleksid* mind kuulda *võtnud*, *ei oleks* seda *juhtunud*. Mari *olevat* kõvasti alla *võtnud*. (EKK 2007: 279–280)

Üldminevik on liitajavorm, mis koosneb verbi *olema* tingiva, kaudse või möönva kõneviisi isikulise tegumoe olevikuvormist ja *nud-* või *tud-/dud-*kesksõnast, nt *oleksin elanud*, *olevat elatud* (EKK 2007: 280).

1.1.2. Tulevik

Tulevikku ehk **futuurumit** kui morfoloogilist ajavormi eesti keeles ei esine. Vaatamata sellele, et eesti keeles ei ole tuleviku morfoloogilist ajavormi ja selle väljendamiseks kasutatakse oleviku grammatilist ajavormi, võib tulevikus toimuvat tegevust väljendada erinevate grammatiliste, leksikaalsete ja semantiliste vahendite abil (Pool, Metslang 2014: 298), näiteks saab tuleviku väljendamiseks kasutada ajamäärusi *tulevikus*, *homme*, *varsti*, *tuleval aastal* jt. Näiteks:

(11) Seda raamatut loen ma *homme*. (Erelt 2013: 100)

„Eesti keele käsiraamatu“ põhjal on teada, et ilma ajamääruseta saab viidata tulevikule verbi olevikuvormiga. Näiteks järgmisest lausest selgub tegevuse tulevikulisus:

(12) *Jaan ehitab endale suvila.* (EKK 2007: 461)

Tegevuse tulevikulisust saab väljendada ka järgmiste verbide abil: *tulema, minema, saama, jääma*. Näiteks:

(13) Siia *tuleb* uhke maja. Ma sõidan *homme* koju. Ta *saab* terveks / *jääb* haigeks. (EKK 2007: 461)

Mõningatel juhtudel kasutatakse eesti keeles tulevikulisuse väljendamiseks selliseid konstruktsioone nagu a) verbi *olema* olevikuvorm + põhiverbi *mas*-vorm; b) verbi *saama* olevikuvorm + *tud*-partitsiip, verbi *jääma* olevikuvorm + *mata*-vorm (võib esineda nii ajamäärusega kui ka üksinda); c) verbi *olema* olevikuvorm + *tud*-partitsiip (ajamäärusega) (Erelt 2013: 100). Näiteks:

a) Külalised *on lahkumas* (Pool, Metslang 2014: 298).

b) Teil *saab* see ülesanne *kirjutatud*. Mul *jääb* see töö *tegemata*. (Pool, Metslang 2014: 299)

c) *Homseks on* mul see raamat *loetud*. (Erelt 2013: 100–101)

Eesti keeles on olemas kaks ümberütlevat tulevikuvormi: a) *saama*-tulevik (verbi *saama* olevikuvorm + põhiverb *ma*-infinitiivis) ja b) *hakkama*-tulevik (verbi *hakkama* olevikuvorm + põhiverb *ma*-infinitiivis) (Erelt 2013: 101). Näiteks:

a) Uue partei areng *saab olema* vaevaline (Pool, Metslang 2014: 298).

b) Ma *hakkan* rongiga tööl *käima* (Pool, Metslang 2014: 298).

Tulevikku väljendatakse ka perfektiivse tähendusega lausete olevikuvormis verbi abil. Perfektiivne tähendus olevikus võib lõppeda ainult pärast kõnehetke. Seega tulevad esiplaanile mõned aspektuaalsed perfektiivsuse tunnused, aga eesti keeles aspektuaalsus ei esine regulaarselt. Aspektuaalne tähendus võib väljenduda verbi leksikaalses

tähenduses ja seda toetavad muud asjaolud või vahendid lauses või kontekstis. (Pool, Metslang 2014: 299)

1) Lause totaalse objektiga:

(14) Ma *kirjutan* sellel teemal *artikli*. (Pool, Metslang 2014: 299)

2) Laused poolsiduvate predikaadina esinevate verbidega *saama, jääma, tulema, minema, muutuma*:

(15) Ilm *läheb* külmaks (Pool, Metslang 2014: 299).

3) Lause, mille predikaadiks on liitverb adverbiaalse komponendiga (verbi perfektivsuse tunnus) (*ära, läbi, välja*):

(16) Toit *jahtub ära* (Pool, Metslang 2014: 299).

4) teised laused, mis võimaldavad perfektivset mõtestamist:

(17) Raamat *ilmub* kirjastuses Ilmamaa.

(18) Meile *tulevad* külalised. (Pool, Metslang 2014: 299)

Lausete tähendus preesensi või perfektivi vormidega lokaliseerub tulevikus asjaolu või konteksti abil:

(19) *Homme istun* kodus ja *kirjutan* ettekannet (Pool, Metslang 2014: 300).

Infinitiividega või kõrvallausetega lause situatsioon, milles on verbid kavatsuste, ootuste, eelvalmistuste tähendustega (*kavatsema, lootma*), tavaliselt lokaliseerub tulevikus:

(20) Ta *kavatseb* õhtul kinno *minna*.

(21) Ma *lootan*, et sa *oled* õhtul kodus. (Pool, Metslang 2014: 300)

Järgnevalt käsitletakse lähemalt kaht eesti keeles võimalikku tuleviku väljendamise viisi – *saama-* ja *hakkama-*tulevikku.

***saama-*tulevik**

Üheks tuleviku väljendamise võimaluseks eesti keeles on verbi *saama* preesensivorm + põhiverbi *ma-*tegevusnimi, nt „Elu *saab* seal *olema* raske“. Selline tuleviku tarind on tulnud eesti kirjakeelde saksa keelest *werden-*tuleviku eeskujust (Nt: *Ich werde kommen – Ma saan tulema*). (EKK 2007: 461–462)

Viidates Helle Metslangi artiklile, on Mati Erelt väitnud, et „...soodsad kontekstid *saama-*tuleviku kasutamiseks on eksistentsiaallused (a), ajaplaani vastandused (b), samuti selget tulevikuviidet nõudvad väljendid (c)“ (Metslang 1994: 605, viidatud Erelt 2013: 101 järgi). Näiteks:

- a) Saali seinu *saavad* kaunistama laste endi maalitud pildid;
- b) Alati on olnud, on ja *saab olema* maailmas õnnetuid, keda ei aita arst, keda ei lohuta ega kinnita ei kunst ega kirjandus;
- c) Kohviku avamisel *saab see olema* avatud kõigile. (Metslang 1994: 605–606, viidatud Erelt 2013: 101 järgi)

***hakkama-*tulevik**

*Hakkama-*futuurum on tulevikuaeg, mille esiplaanil on tegevuse toimumine tulevikus, selle algus aga tagaplaanil. Näiteks:

- (22) *Viie minuti pärast hakkab kell helisema.* (Metslang 1994: 606–609, viidatud Erelt 2013: 102–103 järgi)

*Hakkama-*tulevik ei ole nii universaalse tulevikutähendusega kui *saama-*tulevik. Ta väljendab algavat ja tulevikus edasi kestvat situatsiooni, sellega ei saa näidata olevikus juba alanud situatsiooni jätkumist tulevikus. (Metslang 1993: 215–218, viidatud Erelt 2013: 103 järgi)

Saama- ja *hakkama-*tuleviku sagedust ja kasutust ajalehekeeles on uurinud Kerli Prass oma magistritöös ja kirjutanud selle järgi artikli ajakirjas Oma Keel. Uurimuslikuks materjaliks olid Eesti Päevalehe tekstid Tartu ülikooli koondkorpusest. K. Prass võrdles *saama-* ja *hakkama-*tuleviku esinemissagedust ajalehekeeles 1997., 2002. ja 2007. aastal. (Prass 2011: 39)

K. Prass väidab uuritud materjali põhjal, et *saama-*tuleviku kasutus eesti keeles suureneb. „*Saama-*tulevikku esineb 1997., 2002. ja 2007. aastal 10 000 sõna kohta keskmiselt 3,5 ja 4,4 ja 6,6 korda“ (Prass 2011: 41). Ühend *saab olema* esines 95% ulatuses *saama-*tuleviku juhtumitest näiteks:

(23) Uus valitsus *saab* ilmselt *olema* ka eelmisest väiksem (Prass 2011: 41).

*Saama-*tulevikku kasutatakse põhiliselt staatiliste verbidega, 10 verbi 15st eri verbist olid staatilised (Prass 2011: 42). Näiteks:

(24) Füüsilise isiku tulumaksu osa riigituludes ei muutu oluliselt, selle suurus *saab sõltuma* tulumaksumäära vähenemise trepiastmete asukohast ja kõrgusest. (Prass 2011: 42)

Ainult viis verbi olid dünaamilised: *toimuma*, *levima*, *mängima*, *minema*, *juhtuma* (Prass 2011: 42). Näiteks:

(25) Peep Siitam kinnitas, et kaevamine *saab toimuma* ainult maa all ning maa peal *saab toimuma* vaid valmistoodangu ladustamine ning viimase astme purustamine ja kliidini transportimine (Prass 2011: 42).

Seisundiverbidega tekitas *saama* ahelverbe 97% *saama-*tuleviku juhtumitest ja 3% kujutas tegevusi ja protsesse. *Saama-*tuleviku tegijate seas valitsevad kõige rohkem abstraktsed tegijad, mida esineb 40%, füüsilised objektid, milliseid on 27% ning sündmused ja protsessid – 20%. Kõige vähem on *saama-*tuleviku tegijate seas inimesi, asutusi ning institutsioone ja kollektiive. Uurimusest selgus, et *saama-*tuleviku tegijate seas toimus abstraktsete tegijate vähenemine, vähenes ka inimeste ja asutuste ning institutsioonide ja kollektiivide osakaal. *Saama-*tuleviku tegijate hulgas kasvas

sündmuste ja protsesside tähtsus. *Saama*-tuleviku tegijate jaotamine aeg-ajalt muutub ja selles leidub erinevaid tegijate tüüpe. (Prass 2011: 42)

K. Prassi käsitletud ajalehetekstide materjalist selgub, et *hakkama*-verbi kasutustest 50% on tuleviku väljendamine ja ülejäänud kasutusjuhud on tegevuse alustamise tähenduses või üleminekujuhtude tähenduses (Prass 2011: 43, 46). Näiteks:

(26) Hoones *hakkab paiknema* kaabeltelevisiooni peajaam, samuti leiavad ruumi Starmani teeninduskeskus ja bürooruumid (Prass 2011: 43).

29% analüüsitud ajalehetekstide materjalist oli üleminekujuhud, näiteks:

(27) Alates aprillikuust *hakkab* Vaike *müüma* oma poolehektarilisel maalapil kasvatatud priimulaid, kannikesi, rukkililli ja flokse. (Prass 2011: 43)

Ning ainult 21% *hakkama*-verbi esines tegevuse alustamise tähenduses, näiteks:

(28) „Kui rahval *hakkab* raha leiva kõrvalt *üle jääma*, siis läheb ka meil paremini,“ ütles Tani. (Prass 2011: 43)

K. Prass võrdles *hakkama*-tuleviku kasutamist kolme tüübi vahel aastatel 1997, 2002 ja 2007, millest selgus, et suurt muutust ei ole toimunud, ainult *hakkama*-verbi kasutamine tegevuse alustamise tähenduses vähenes 2% võrra ja üleminekujuhtumite arv suurenes 2% võrra (Prass 2011: 43).

Hakkama-tulevikku esineb 1997., 2002. ja 2007. aastal 10 000 sõna kohta keskmiselt 25,6 ja 22,2 ja 26,6 korda. Järelikult võib rääkida sellest, et *hakkama*-tulevikku kasutatakse palju rohkem kui *saama*-tulevikku. (Prass 2011: 43)

K. Prassi uuritud ajalehetekstide materjali põhjal tehtud kokkuvõttest selgub, et *saama*- ja *hakkama*-tuleviku kasutamine ajalehetekstides on kümne aasta jooksul (1997–2007) suurenenud, *hakkama*-tuleviku kasutamise kasv on oluliselt suurem. *Saama*-tulevikku kasutatakse eriti staatiliste ja *hakkama*-tulevikku dünaamiliste verbidega. (Prass 2011: 46)

1.2. Vene keele tempussüsteem

Vene keeles eristatakse kolme ajavormi: olevik, minevik ja tulevik, mis on iseloomulikud ainult kindlale kõneviisile ja kesksõnale ning nad on seotud vormikohaselt ja funktsionaalselt verbide aspektiga (Šeljakin 2002: 139).

Tegusõnade aspekt on vene verbi grammatiliste kategooriate süsteemis erikohal. Tegusõnade aspektist sõltub partitsiibi, gerundiivi, tegumoe, tuleviku, infinitiivi, käskiva kõneviisi jt vormimoodustus. Vene keeles on kaks aspekti: perfektivne ja imperfektivne. (Šeljakin 2002: 132–133)

Tegusõnadel **imperfektivses aspektis** on kolm ajavormi: olevik, nt *сиджу* (istun)¹, minevik, nt *сидел* (istusin) ja tuleviku liitvorm, mis koosneb abiverbist *быть* (olema) isikut näitava pöördelõpuga ja infinitiivist imperfektivses aspektis, nt *буду сидеть* (hakkan istuma).

Tegusõnadel **perfektivses aspektis** on ainult kaks ajavormi: minevik, nt *нарисовал* (joonistasin) ja lihttulevik, mis omab isikulisi pöördelõppe olevikus, nt *рисую–нарисую* (joonistan–joonistan (valmis)). (Šeljakin 1993: 138)

Tabel 2. Vene keele ajavormide aspektid (Šeljakin 2002: 140 järgi)

Ajavormid	Aspektid	
	Imperfektivne	Perfektivne
Minevik	<i>писал</i> (kirjutas)	<i>написал</i> (kirjutas valmis)
Olevik	<i>пишу</i> (kirjutan)	<i>напишу</i> (eri funktsioonides) (kirjutan valmis)
Tulevik	<i>буду писать</i> (hakkan kirjutama)	<i>напишу</i> (kirjutan valmis)

¹ Venekeelsetest allikatest pärit keelenäited on eesti keelde tõlgitud käesoleva bakalaureusetöö autori poolt.

Seega, tegusõnade aspekt on verbi grammatiline kategooria, mis koosneb perfektiivsest ja imperfektiivsest aspektist, mis väljendavad omal viisil lõplikku ja lõpetamata tegevust, ning tegevust ilma kindla aspektilise iseloomustuseta (Šeljakin 2002: 134).

1.2.1. Minevik

Minevikuaja vormidel on sugu ja arvu näitavad lõpud ning need ei oma morfoloogiliselt väljendatavaid pöördelõppe (Šeljakin 2002: 143).

Vene keele minevikuaja vormid moodustatakse sufiksi *-л-* abil, mis lisandub infinitiivi tüvele (Šeljakin 1993: 157).

Tabel 3. Vene keele minevikuvormide moodustamine (Šeljakin 1993: 157 järgi)

Infinitiivi tüvi	Sufiks <i>-л-</i>	Mineviku vorm
<i>чита-ть</i> (luge-ma)	<i>чита-л</i> (luge-s)	<i>читал</i> (luges)
<i>плы-ть</i> (uju-ma)	<i>плы-л</i> (uju-s)	<i>плыл</i> (ujus)
<i>кивну-ть</i> (nooguta-ma)	<i>кивну-л</i> (nooguta-s)	<i>кивнул</i> (noogutas)

Minevikuaja vormidel puudub pöördelõpp, aga mitmuses lisatakse verbile *и-* lõpp ning ainsuses grammatilist sugu näitav lõpp. Näiteks:

(29) ainsus: *приишл–пришла–пришло* (tuli); mitmus: *пришли* (tulid). (Šeljakin 1993: 157)

Verbid lõppudega *-сти/-сть*, *-зти/-зть*, *-чь*, *-ереть*, *-нуть* moodustatakse minevikus oleviku tüvest või a) ilma meessoosufiksita *-л-*, või b) sufiksiga *-л-*, mis lisanduvad tüvevokaalile:

a) kui oleviku tüvi lõppeb konsonandiga *б, п, з, к, х, з, с, р*, siis minevik meessoos moodustatakse ilma sufiksita *-л-*, nt *нести – нес-ут – нёс/несла/несло/несли* (kandma – kannavad – kandis / kandsid);

b) kui oleviku tüvi lõppeb konsonandiga *т, д*, siis sufiks *-л-* lisandub tüvevokaalile, nt *вести – вед-ут – вёл/вела/вело/вели* (viima – viivad – viis / viisid); (Šeljakin 2002: 143)

1.2.2. Tulevik

Tuleviku vorm näitab tegevust, mis toimub pärast kõnehetke ja võib olla korduv ja kestev. Näiteks:

(30) *Я буду решать задачу.* (Ma **hakkan** ülesannet **lahendada**). (Eslon 2002: 159–160)

Tulevikuaja vormid liigituvad liht- ja liitvormideks. Liitvormid koosnevad perfektiiivsetest verbidest isikuliste lõppudega. Näiteks:

(31) *подпишу* (allkirjastan) – *подпишешь* (allkirjastad) – *подпишем* (allkirjastab) – *подпишете* (allkirjastame) – *подпишут* (allkirjastavad). (Savko 1999: 187)

Liitvormid koosnevad abiverbist *быть* (olema) ja imperfektiivse aspekti põhiverbi infinitiivist. Selline sõnaühend ei ole vaba, sest see on grammatiline vorm ja tegusõna *быть* kaotab oma leksikaalse tähenduse ning määrab arvu ja pöörde. Näiteks:

(32) *буду, будешь, будет, будем, будете, будут заниматься* (hakkan, hakkad, hakkab, hakkame, hakkate, hakkavad tegelema). (Savko 1999: 187–188)

Raili Pool ja Helle Metslang (2014) võtavad vene keele tuleviku väljendamise võimalused lühidalt kokku. Vene keeles on tuleviku väljendamiseks kaks verbi aspektist sõltuvat vormivõtet: 1) tuleviku sünteetilised vormid (verbi olevik perfektiiivses aspektis): *напишу* (kirjutan), *сделаю* (teen):

(33) Я *напишу* доклад (Ma kirjutan ettekande (valmis)). (Pool, Metslang 2014: 300)

2) tuleviku analüütilised vormid (*буду* (hakkan) + tegusõna infinitiiv imperfektiivses aspektis):

(34) Я *буду писать* доклад (Ma hakkan ettekannet kirjutama) (Pool, Metslang 2014: 300–301).

1.3. Vahekokkuvõte

Nii eesti kui ka vene keeles mõistetakse verbi ajakategooria all suhet tegevuse aja ja kõnehetke vahel, mille põhjal eristatakse, kas tegu on mineviku, oleviku või tuleviku tegevusega.

Eesti ja vene keele ajakategooria vahel on erinevusi. Näiteks on vene keeles olemas ainult üks mineviku väljendusvorm, kusjuures eesti keeles jaguneb mineviku grammatiline ajakategooria kolmeks ehk lihtminevikuks, täisminevikuks ja enneminevikuks. Vene keele minevikuvormide lõpud väljendavad ka grammatilist sugu, mida eesti keeles ei esine, samas on eesti keele minevikuvormidel olemas grammatilised pöördelõpud, mida vene keele minevikuvormidel ei ole, vene keeles sisaldub mineviku verbivormide kõigis pööretes sufiks *-л-*. Erinev on ka see, et eesti keeles ei esine tulevikku kui grammatilist ajavormi, kuid vene keeles saab tulevikku jagada kaheks: liit- ja lihttulevikuks.

Eesti ja vene keele ajakategooriate vahel esineb erinevuste juures ka sarnasusi. Mõlemas keeles saab ühe tuleviku väljendamise vahendina kasutada tegusõna olevikuvormi, samuti on kokkupuutepunkte eesti keele *hakkama*-tuleviku ja vene keele liittuleviku vahel.

2. Venekeelsete õppijate ajavormikasutus eesti keeles

Käesolevas peatükis vaatlen venekeelsete õppijate mineviku ja tuleviku ajavormide kasutust eesti keeles. Teise keele õppijatel on raske õppida teise keele struktuure, mida nende emakeeles ei ole või kui on, siis need on erinevad oma mõtte poolest. Nii eesti kui ka vene keeles on olemas mineviku ajakategooria, see erineb selle poolest, et eesti keeles jaguneb minevik kolmeks ajavormiks (liht-, täis- ja enneminevikuks) ning vene keeles on ainult lihtminevik, mis on seotud aspektikategooriaga. Tuleviku ajakategooria on olemas ainult vene keeles, mis on ka seotud aspektikategooriaga, ning eesti keeles tuleviku morfoloogiline ajavorm puudub, aga seda saab väljendada abivahenditega, näiteks on olemas *saama-* ja *hakkama-*tulevikuvormid. Edasistes alapeatükkides annan ülevaate olemasolevatest uurimustest, mis käsitlevad verbi mineviku- ja tulevikuvorme venekeelsete eesti keele õppijate kasutuses.

2.1. Eesti verbi minevikuvormidest venekeelsete üliõpilaste kasutuses

Eesti keele mineviku ajavormide kasutamist vene emakeelega üliõpilaste poolt on oma doktoritöös uurinud Diana Maisla (2014). Samal teemal on D. Maisla avaldanud ka artikli (Maisla 2008), mille tulemusi järgnevalt lähemalt tutvustatakse. D. Maisla on läbi viinud uurimuse, mille informantideks on valitud 90 vene emakeelega üliõpilast, kes õppisid eestikeelsetel õppekavadel Tartu Ülikooli Narva Kolledžis. Mõned keelejuhid on pärit Ida-Virumaalt ja suurem osa on Narvast. Selgus, et need üliõpilased ei suhtle oma igapäevases elus eesti keeles, vaid kasutavad seda ainult õppetöös või töökeskkonnas. Keelejuhtidel on sooritatud eesti keele kõrgtaseme eksam, see tähendab, et nad valdavad praktiliselt kogu keele struktuuri ja sõnavara. (Maisla 2008)

D. Maisla on kogunud täis- ja ennemineviku keelenäiteid korpuseks suulistest ja kirjalikest ettekannetest, tundides toimunud vestlustest, esseedest, praktikapäevikutest ja muudest töödest. Need harjutused, mis olid seotud grammatikaga, referaadid, kontrollitud tööd jne on materjalist välja jäetud, sest neis ei saaks eristada vigu, mis on seotud liitmineviku vormiga. (Maisla 2008: 106–107)

Diana Maisla on lindistanud õppeaastal 2005/06 üliõpilaste jutustusi. Teemad olid järgmised: *kes ma olen, miks tulin õppima Narva Kolledžisse, mida tean valitud erialast, millised on mu tulevikuplaanid*. Üliõpilastel paluti rääkida pikalt ja nende juttudesse sekkuti võimalikult vähe. Eesmärgiks oli koguda konstruktsioone, millistes on näha liitaegade kasutamise oskust. Kuna selline grammatiline aeg esineb eesti keeles harva ja üliõpilased väljendasid oma mõtteid korrektselt ja lakooniliselt, siis osutus selline uurimine D. Maisla hinnangul ebaratsionaalseks. Õppeaastal 2006/07. kogus D. Maisla suulist kõnet, mis oli varem kogutud materjalist erinev ning mis oli koostatud üliõpilaste vabast vestlustest loengutes-seminarides ja lõputööde kaitsmistest. (Maisla 2008: 107–108)

Narva Kolledži üliõpilastelt kogutud suulised keelenäited esindavad erinevaid teemavaldkondi, nt loodus, kultuur, majandus jne. Kõige sagedamini esinevad verbid kogutud keelenäidetes on *lõpetama (16), kasutama (14), tegema (10), õppima (10), olema (9), esitama (8), kirjutama (8), planeerima (8), koostama (7), saavutama (7)*. (Maisla 2008: 109)

D. Maisla (2008) uurimuse eesmärgiks oli teada saada, kuidas kasutavad täis- ja ennemineviku liitajavorme venekeelsed üliõpilased. Keelenäited olid jagatud õigeteks ja vääradeks. Kuna vene keeles ei ole täis- ja ennemineviku grammatilisi kategooriaid, kasutavad õppijad täis- ja ennemineviku asemel eesti keele liitmineviku umbisikulist tegumoodi.

Diana Maisla on koostanud tabeleid, kust saab vaadata suuliste ja kirjalike ning täis- ja ennemineviku keelenäidete arvu ning keelenäidete arvu isikulises ja umbisikulises tegumoes (vt tabel 4 ja 5). (Maisla 2008: 110)

Tabel 4. Suuliste ja kirjalike täis- ja ennemineviku keelenäidete arv (Maisla 2008: 110 järgi)

	Täisminevik				Enneminevik			
	õiged	%	väärad	%	Õiged	%	Väärad	%
Suulised näited	44	52,4	40	47,6	7	53,8	6	46,2
Kirjalikud näited	75	73,5	27	26,5	38	43,2	50	56,8

Tabel 5. Keelenäidete arv täis- ja ennemineviku isikulises ja umbisikulises tegumoes (Maisla 2008: 110 järgi)

	Täisminevik		Enneminevik	
	Suulised/ neist õiged	Kirjalikud/ neist õiged	Suulised / neist õiged	Kirjalikud / neist õiged
Isikuline tegumood	64 / 26	46 / 22	5 / 3	13 / 7
Umbisikuline tegumood	20 / 18	56 / 53	8 / 4	75 / 46

Tabelist 4 selgub, et kirjalikus tekstis tehakse täisminevikus vähem vigu, sest on rohkem aega järele mõelda. Suulises tekstis on vigu rohkem, sest peab vastama kiiresti. Suulistes näidetes on rohkem kasutatud täisminevikku. Tabelist 5 võib aru saada, et täismineviku isikulises tegumoes tehakse vigu rohkem kui ennemineviku isikulises tegumoes. Umbisikulise tegumoega on vastupidi, täisminevikus on informandid teinud ainult paar viga ja enneminevikus natuke rohkem. (Maisla 2008: 110)

Diana Maisla (2008) esitab oma artiklis vene emakeelega õppijate keelekasutusest pärit näiteid, mis on võetud vestlustest või suhtlussituatsiooni kontekstist, mis toetavad ühe või teise minevikuvormi valikut. Näidetes on D. Maisla hinnangul tehtud ajavormi kasutamise viga, sulgudes on antud õigeks peetud variandid. Näidetes 35–38 on näha venekeelsete õppijate tendents kasutada lihtminevikku ka sellistes kontekstides, mis

eeldavad mineviku liitaja, nendel juhtudel täismineviku kasutamist. Näites 39 on aga vastupidiselt eelmistele näidetele kasutatud täisminevikku lihtminevikku eeldavas kontekstis.

(35) *Paneme [artikli] seinale neile, kes veel ei näinud ja ei lugenud.* (P.o .. kes veel [eelnevate päevade jooksul] ei ole näinud ega (ole) lugenud.)

(36) *Mina ka olin Piusa koopas.* (P.o Mina ka olen käinud Piusa koopas.)

(37) *Kas te vaatasite vene televisiooni?* (P.o Kas te olete vene televisiooni vaadanud?)

(38) *Kas teil oli kunagi stress?* (P.o Kas teil on kunagi stress olnud?)

(39) *Nad ei olnudki abiellunud!* (P.o Nad ei abiellunudki!)“. (Maisla 2008: 111–112)

Diana Maisla kasutab omas artiklis vahekeeleteooriat, mille järgi võib keeleülekanne olla nii positiivne kui ka negatiivne. Positiivne tähendab, et kui emakeele struktuur on sarnane sihtkeele struktuuriga, siis niisuguste tarindite õppimine ja korralik kasutamine ei põhjusta õppijatel raskusi ja ei tekita vigu. Negatiivne ülekanne tähendab, et kui emakeele struktuur ja sihtkeele struktuur erineb, võivad sellest tuleneda vead sihtkeeles. (Maisla 2008: 112)

Mineviku ajavormide positiivse ülekanne näide:

(40) „Raamat on adresseeritud pedagoogidele. Raamatus on vaadeldud paljud kasulikud teemad. --- Kõik lõigud on järjestikud ja seotud teineteistega. Suur osa on pühendatud järgmisele küsimusele .. --- Väga põhjalikult on kirjutatud sellest, kuidas organiseerida .. tundi.“ (Maisla 2008: 112–113)

Selles näites vigu ei esine, sest siin on täismineviku umbisikulise tegumoe vorm sarnane vene keele struktuuriga.

Mineviku ajavormide negatiivse ülekanne näide:

(41) „Koos uue materjaliga oli käsitletud mõned eesti keele reeglid. --- Tunni käigus olid kasutatud sellised õppevahendid: žestid, miimika, tahvel, makk. --- Tunni lõpetamine oli korrektselt tehtud.“ (Maisla 2008: 113)

Siinses näites oleks eestipärasem kasutada lihtminevikku.

Diana Maisla (2008) on uurinud ka seda, kuidas keeleõppijad ise eesti keele ajavormikasutust selgitavad. Selleks viis ta läbi kirjaliku küsitluse 18 üliõpilase hulgas, kelle emakeel ei ole eesti keel. Küsitluses küsiti üliõpilastelt, kuidas nad mõistavad erinevusi mineviku ajavormide vahel ja mida nad teavad eri ajavormide kasutamisest.

Üliõpilaste vastused mineviku ajavormide kohta olid õiged, aga nende kirjeldustest ilmneb see, et „...lihtminevik on hiljutine möödanik, täisminevik sellest varasem aeg ja enneminevik veelgi kaugem, lausa ajaloolisi sündmusi kujutav aeg“ (Maisla 2008: 114).

On olemas erinevaid võimalusi, kuidas eesti keelt õpetada. Kümmeaastat tagasi hakati Eestis kasutama eesti keele õpetamiseks kommunikatiivset keeleõppemeetodit. See meetod rõhutab seda, et grammatiline korrektsus ei ole põhiline, seda asendatakse suhtlust toetavate strateegiatega, juba teisejärguline on süstemaatilise grammatika õpetamine. Teine viis, kuidas grammatikat õpetada, on tähelepanu pööramine vormimoodustusele. Õppemeetoditele tulevad abiks igasugused õppematerjalid, seletustega reeglikogud, tabelid, skeemid, harjutused ja õppetekstid. D. Maisla uuris ka seda, kuidas tänapäevased grammatikaallikad aitavad õpilasi. Selgus, et õpilaste jaoks on minevikuaegade definitsioonid liiga keerukad, nad saavad neid pähe õppida, aga aru sellest ei saa. Ainult siis, kui õppetekstid ja reeglid on õppijatele selged ja arusaadavad, on nendest kasu. (Maisla 2008: 114–115)

Aastal 2008 tegi D. Maisla katse, milles uuris kuidas keelejuhid ajavorme etteantud tekstilõikudes kasutavad. Selleks, et võiks võrrelda vene üliõpilaste katse tulemusi eestikeelsete kõnelejatega, valis D. Maisla katseks 100 eestikeelset ja 96 venekeelset keelejuhti (eri vanuses ja eri haridusega). Katse ülesanne oli kõikidele keelejuhtidele üks ja sama, oli vaja valida õiget ajavormi ülesandes, parandada lauseid, kus esines valesid ajavormide kasutusi, ühes ülesandes oli vaja põhjendada ajavormi sobivuse hinnet. (Maisla 2014: 77)

Näiteks esimeses ülesandes oli vaja valida lausesse sobiv mineviku ajavorm, kas enneminevik või lihtminevik. Näiteks:

(42)

(1) Pärast seda, kui kaks päeva Ateenas (*olime / olime olnud*), toodi meid Jugoslaaviasse.

(2) Kui kohale jõudsin, tuli välja, et ma (*läksin / olin läinud*) valesse lennujaama ja see, kuhu ma pidin minema, oli umbes 2 tunni kaugusel.

(3) Järgmisel hommikul olime kõik üsna väsinud, sest ega keegi magada saanud. Aga enne seda (*andsime / olime andnud*) viis kontserti järjest! (Maisla 2014: 79)

Kahe grupi vastused sarnanevad selle poolest, et kui eesti rühm valib ennemineviku, siis enamik venelaste rühmast teeb sama valiku, nii ka lihtminevikuga. Tulemused näitavad, et kõige suurem erinevus on ajavormi valikul esimeses ja teises lauses, eestikeelne grupp on valinud ennemineviku, aga venekeelne grupp ei eelistanud ühtegi valikut. Valikute erinevuse põhjus on see, et teistes lausetes oli enneminevikku kirjeldatud nii, et enne mingit toimunud tegevust toimus teine tegevus. Kahe rühma sarnased valikud on tehtud kolmandas lauses. (Maisla 2014: 80–81)

Teises ülesandes oli vaja valida lausesse sobiv mineviku ajavorm, kas täisminevik või lihtminevik. Näiteks:

(43)

(1) Eduardiga koos (*tantsisime / oleme tantsinud*) juba seitse aastat, oleme koos veetnud palju aega, tuli ette nii head kui halba.

(2) Soojarekord kuulub aastasse 1925, kui Võrus (*tõusis / on tõusnud*) temperatuur 23,1 soojakraadini.

(3) Kahe aasta jooksul (*olime / oleme olnud*) tunnistajad 200%-sele narkootikumide tarbimise tõusule Ameerika 8–17-aastaste laste hulgas.

(4) Täna võime vastamisi seista asjadega, mida me (*tahtsime / oleme tahtnud*) ignoreerida. Tihti võib esineda ka probleeme, eriti Pluuto toime puhul.

Kahe rühma sarnased valikud on tehtud esimese ja teise lause kohta. Suurem osa mõlemast rühmast valis esimeses lauses täismineviku ja teises lihtmineviku. Valikute erinevus esineb kolmandas ja neljandas näides. Eestikeelsed keelejuhid valisid mõlemas

lauses täismineviku, aga venekeelsed valisid lihtmineviku. „...vene keelejuhid on lihtmineviku valinud selle tõttu, et see ajavorm väljendab samuti minevikus toimunud tegevust ning selle valik võib väljendada sama, mis keerulisem liitaeg.“ (Maisla 2014: 83–84)

Viiendas ülesandes oli vaja teha vigade parandus. Näiteks:

(44) «Luikede järve» *olime* nüüd *tantsinud* kaks korda ja ma võin öelda, et teisel etendusel oli juba absoluutselt teine tunne. (Maisla 2014: 92)

Nagu eesti keelejuhid, nii ka enamik venekeelsetest keelejuhtidest parandas lause täisminevikuliseks, aga kolmandik vene üliõpilastest jättis lause enneminevikuliseks ning väike osa vene keelejuhtidest parandas lause lihtminevikuliseks, kusjuures ükski keelejuht eestikeelsest grupist seda ei teinud. Täisminevikuks parandasid paljud seepärast, et lause koosneb kahest osalausest, milles esimeses osas on verb enneminevikus ja teises osas verb oleviku vormis, mis ei saa üksteisega koos esineda, siit tulebki tunne, et midagi on vaja parandada. (Maisla 2014: 92)

D. Maisla uurimuses sisaldus ka ülesanne, milles informandid pidid valima lausesse sobiva ajavormi ja oma valikut põhjendama. Ainult 57 üliõpilast 196-st põhjendasid oma valikut, neist 28 olid eestlased ja 29 venelased (Maisla 2011: 97). Edasi toon näite valikvastustega ülesandest.

(45) Koolist saadeti meid teele tordi, kohvi ja parimate soovidega. Kinkisime omalt poolt mõned meened, mis me Eestist kaasa (*toome, tõime, oleme toonud, olime toonud*). Jaamas jätsime hüvasti ja algas sõit koju tagasi. (Maisla 2011: 98)

Valikuid oli võimalik jagada kolmeks tüübiks (täpselt sobiv, samuti sobiv ja ei sobi). Üliõpilaste valikutest selgus, et oleviku vorm ei sobinud lausesse. Minevikuvormide valikud erinevad kahe rühma vahel. 73% eestlastest pidas täiesti sobivaks ning 19% samuti sobivaks enneminevikku. 37% eestikeelseid vastajaid pidas ka lihtminevikku täiesti sobivaks ja 52% samuti sobivaks ning kokku 17% vastanutest on valinud täpselt ja samuti sobivaks lihtmineviku. Venekeelsed vastajad pidasid lihtminevikku täpselt

sobivaks (40%) ning samuti sobivaks (42%). Täisminevikku pidas täpselt sobivaks 26% ja samuti sobivaks 29% venekeelsetest informantidest. (Maisla 2011: 99)

Kuna käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on vaadelda, kuidas vene emakeelega õppijad kasutavad mineviku ajavorme eesti keeles, siis ei too ma näiteid eestlaste valikute põhjendustest, vaid refereerin ainult venelaste valikute põhjendusi.

Venekeelsete üliõpilaste ajavormivalikute põhjendusi saab jaotada rühmadeks:

- 1) lühikesed kommentaarid, sellised nagu näiteks „lause on mineviku vormis“ –10 vastajat;
- 2) kommentaarid, mis on suunatud lause sisule, näidates, mis aitas neil teha oma valikut, näiteks „sest nad juba sõitsid ära ja on vaja minevikku“ –7 vastajat;
- 3) kommentaarid, kus põhjendatakse oma valikut reeglite tundmise põhjal, näiteks „„Tõime“ lõpetamata tegevus. Ei tea, mis täpne tulemus on. Olime toonud (kui tõime ja jätsime sinna).“”. Vastaja ajavormi valik: enneminevik – täpselt sobiv ja lihtminevik – samuti sobiv. Põhjendusest selgub, et vastaja tajub enneminevikku nagu lõpetatud resultatiivse tegevuse väljendajat, ning lihtminevikku nagu mineviku mitteresultatiivse tegevuse väljendajat. (Maisla 2011: 99–100)

Kõik ülesande vastajad jõudsid otsusele, et lausesse ei sobi olevik. Hulk venekeelseid üliõpilasi kahtleb enne- ja lihtmineviku sobivuses, suur osa vastanutest peab sobivaks täisminevikku. Seega ei seosta venekeelsed õppijad täisminevikku olevikuga. (Maisla 2011: 100)

Kokkuvõtteks võib öelda, et vene keelejuhtide ajavormivalikud on hajusamad ja ei ole nii ühtsed kui eesti keelejuhtide valikud. Eesti keelt õppivad venekeelsed üliõpilased oskavad kasutada kolme eesti keele minevikuvormi, aga teevad seda ebakindlalt ja mõnikord mittekorrektelt. (Maisla 2014: 110, 125)

2.2. Eesti keele tulevikuaja väljendamine venekeelsete õppijate kirjalikus eesti keeles

Tuleviku väljendamise viise vene emakeelega üliõpilaste eestikeelsetes kirjutistes on uurinud Raili Pool ja Helle Metslang (2014).

R. Pool ja H. Metslang tegid ka kokkuvõtte venelastele mõeldud eesti keele õpikutest ja leidsid, et tulevikuaga oli puudutatud ainult väga vähestes. Vaadeldud oli 14 õpikut täiskasvanutele, mis olid ilmunud aastatel 1996–2012. Neid õppevahendeid võib jagada kolmeks rühmaks: 1) õpikud algajatele; 2) õpikud edasijõudnutele; 3) praktilised õppevahendid ja käsiraamatud eesti keelt teise keelena õppijatele. Autorid leidsid, et ainult kolmes vaadeldud õpikus (Valmet jt 1996, Õispuu 1999 ja Kallas 2001) oli tulevikuaga käsitletud, kuid sedagi väga napilt. R. Pool ja H. Metslang järeldavad, et eesti keele kui teise keele õppevahendite koostajad ei pea vajalikuks tuleviku väljendamise viise kirjeldada või väldivad seda raskesti reeglustatavat teemat. (Pool, Metslang 2014: 302–303)

Järgmisena vaatlen venekeelsete õppijate tulevikuaja väljendamist R. Pooli ja H. Metslangi artiklis toodud näidete põhjal. Informantideks oli 47 üliõpilast, kelle emakeeleks oli vene keel ja kelle eesti keele oskus oli vähemalt B2, peerialaks oli eesti keel võõrkeelena. Kuna üliõpilased on eesti filoloogid, võib oletada, et neil on arusaam eesti keele ajavormidest. Uurimismaterjaliks olid 2000. aastatel kogutud tekstid, milles oli vähemalt osaliselt kasutatud tuleviku ajavormi. Kirjutiste teemadeks olid „Milles on minu elu eesmärk?“, „Missugusena ma näen Eesti tulevikku?“, „Minu vaade Eesti tulevikule“, jne. Saadud tekstidest oli käsitsi valitud laused või tekstifragmendid, milles kirjeldatakse tuleviku tegevusi. Uurimismaterjali maht oli 7676 sõna. (Pool, Metslang 2014: 303)

Näited on jaotatud gruppideks ja näidetes ei ole vigu parandatud. R. Pool ja H. Metslang jaotavad keeleõppijate näited vastavalt samas artiklis esitatud detailsele tuleviku väljendamise võimaluste liigitusele. Eesti keeles on ka selliseid tuleviku väljendamise vahendeid, mida ei ole õppijate töödes üldse kasutatud.

1. Perifrastilised verbivormid: 1) *saama*-verbivorm ühenduses supiiniga ei esinenud üliõpilaste töödes. 2) konstruktsioon *hakkama*-verbiga esines 33 juhul:

(44) Ma väga loodan, et 10 aasta pärast ma *hakkan elama* oma eramajas. (Pool, Metslang 2014: 304)

3) Progressiivi (*olema* + *-mas*) ja 4) resultatiivi (*saab* + *-tud*, *jääb* + *-mata*) üliõpilased pole kasutanud (Pool, Metslang 2014: 304).

2. Perfektiivse tähendusega laused verbiga olevikuvormis. 1) Laused totaalse objektiga. Raili Pool (2007) on kirjutanud oma doktoritöös, et totaalse ja partitiivse objekti omandamine on üks rasketest grammatikapiirkondadest, nagu näitavad eelmised uurimused, valivad vene emakeelega õppijad tihti totaalobjekti eeldavas kontekstis partitiivobjekti, probleemiks on ka totaalse objekti käändevormi valimine (nominatiiv või genitiiv). R. Pooli ja H. Metslangi uuritavas materjalis oli ainult üksikuid näiteid olevikuvormis verbi juurde kuuluva totaalse objekti õige kasutusega:

(45) Ma tean, et minu tulevik sõltub ainult minust, sellest, *missuguse elutee* ma *valin*. (Pool, Metslang 2014: 305)

Venekeelsetele õppijatele iseloomulik ebakorrapärane totaalse objekti kasutamine on toodud järgmises näites:

(46) Las nad ise teevad oma *valikut* ja loovad *oma tuleviku* (Pool, Metslang 2014: 305).

2) Laused verbidega *saama*, *jääma*, *tulema*, *minema*, *muutama* predikaadi rollis: a) *saama*-verbiga resultatiivse tulemusega:

(47) Nad peaksid mõtlema sellele, missugune inimene nende lapsest *saab*.

b) *saama*-verbiga muutumise, saavutamise jne tähenduses:

(48) ..ja kõik *saab* korda.

c) muude selle rühma verbidega:

(49) Kindlasti uus raha *tuleb* terve maailmas.

(50) Ma arvan, et elu *muutub* natuke raskemaks. (Pool, Metslang 2014: 305–306)

3) Lause, mille predikaadiks on perfektivse abimäärsõnaga ühendverb (verbi perfektivsuse tunnus) (*ära, läbi, välja*):

(51) Ma arvan, et eesti keel ja kultuur *kaovad* sel juhul *ära*, sest meil on nii väike riik. (See on ainus näide, milles kasutatakse perfektivset abimäärsõna *ära*). (Pool, Metslang 2014: 306)

4) teised laused, mis võimaldavad perfektivset mõtestamist:

(52) Ma ei usu, et palgad *tõusevad* meie riigis, järelkult midagi head see Euroopa Liit endaga *ei too* (Pool, Metslang 2014: 306).

3. Modaliseeritud ja imperfektiivse preesensi või perfekti vormis lause sisu paigutub tulevikku ajamääruse vm konteksti toel. Õppijate tekstides võib eristada järgmiseid rühmi: 1) laused ajamäärusega ja indikatiivis ehk kindlas kõneviisis verbiga:

(53) *Kümme aasta pärast* mul *on* oma kodu Tallinnas.

2) laused võimaluse, tõenäosuse tähendusega:

(54) Seoses sellega *võib* peres palju probleeme *tekkida*. (Pool, Metslang 2014: 307)

3) laused kohustatuse tähendusega:

(55) Selleks *peab* iga Eesti venelane *omandama* kõrgharidust ja eesti keelt.

(56) Olen otsustanud ka seda, et kui *tuleb valida*, siis valin pere. (Pool, Metslang 2014: 307)

4) laused verbiga tingivas kõneviisis:

(57) On tähtis, et muukeelne kooliharidus *jääks* tasuta.

(58) Mul *oleks* palju loomi: kassid, koerad ja kalad. (Pool, Metslang 2014: 307)

4. Laused infinitiivtarinditega või kõrvallausetega, milles on verbid kavatsuste, ootuste, ettevalmistuse tähendustega (*kavatsema, lootma*), paigutuvad tulevikku (67 juhtumit):

(59) Vargad *ei kavatse* mu juurde *tulla*.

(60) Kus ma *tahan elada*?

(61) *Minu plaanides on* ülikooli *lõpetada* ning leida head tööd. (Pool, Metslang 2014: 308)

Soovide ja kavatsuste väljendamine on tulevikusündmuste kirjeldamisel olulisel kohal ja on seotud modaalsusega. Näites „Vargad *ei kavatse* mu juurde *tulla*“ on verbi *kavatsema* kasutatud ebatavaliselt, see omamoodi asendab tulevikuvormi puudumist. (Pool, Metslang 2014: 308)

Kokkuvõtteks võib öelda, et vene emakeelega õppijad kasutavad tulevikuaaja väljendamiselt tuntud ja tavalisi konstruktsioone ja tuginevad ka oma emakeelele.

Vaatamata sellele, et eesti keeles puudub tuleviku grammatiline ajavorm, saab seda väljendada paljude erinevate grammatiliste ja leksikaalsete vahendite abil. Venekeelsete õppijate kirjalikes töödes esineb palju eesti keeles võimalikest konstruktsioonidest, aga on ka neid, mida õppijad ei ole üldse kasutanud. Õppijad ei saa aru totaalse objekti kasutamisest ja kasutavad selle asemel tihti partitiivset objekti. Verbiga *hakkama* konstruktsioone ei kasutatud analüüsitud materjalis palju (33 korda), osa neist oli kasutatud tegevuse alguse väljendamiseks, osa omas ebaselget tähendust. Peamiseks vahendiks tuleviku vormi väljendamiselt on indikatiivi oleviku vorm. Verbide hulgas eristuvad ühe grupina selgelt verbid *saama, jääma, tulema* ja *muutuma*. Tuleviku tegevuste kirjeldamine on tihedalt seotud modaalsusega, analüüsitud tekstides on näha vajadust väljendada tõenäosust, soovi, kohustust ja vajadust. Modaalsus avaldub üliõpilaste tekstides modaalverbide (*võima, saama, pidama, tulema*), *kavatsema*- ja *tahtma*-konstruktsioonide ning tingiva kõneviisi rohkes kasutuses. (Pool, Metslang 2014: 309–310)

Kokkuvõte

Üheks käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli selgitada lahti eesti ja vene keele ajakategoriat. Põhimõtteliselt saab mõistet aeg või ajakategoria mõlemas keeles seletada järgmiselt: aeg on verbikategooria, mida saab vaadelda nagu tegevuse ja kõnehetke suhet, mille põhjal saab määratleda, kas tegemist on mineviku, oleviku või tulevikuga.

Töö esimeses peatükis on välja toodud nii erinevused kui ka sarnasused tuleviku ja mineviku väljendamisel ning moodustamisel eesti ja vene keeles. Mõlemas keeles saab tulevikku väljendada verbi olevikuvormi abil. Tähtsaima erinevusena võib välja tuua selle, et vene keeles on ainult üks minevikuvorm, aga eesti keeles jagatakse minevikku kolmeks eri vormiks: liht-, täis- ja enneminevikuks. Veel üks erinevustest seisneb selles, et vene keeles on olemas grammatiline tulevikuvorm (liht- ja liittulevik), kuid eesti keeles ei ole grammatilist tulevikuvormi üldse olemas, tulevikuaega väljendatakse erinevate keeleliste vahendite abil.

Bakalaureusetöö teine peatükk käsitleb venekeelsete õppijate eesti keele ajavormide kasutust ja tajumist. Refereeritud uurimuste põhjal võib väita, et venekeelsed õppijad oskavad kasutada kolme minevikuvormi, kuid mõned ajavormivalikud on ebakindlad või ebakorrektsed. Põhiliseks tuleviku väljendamise vahendiks peavad venekeelsed üliõpilased indikatiivi olevikuvormi, *hakkama*-verbi kasutatakse tuleviku väljendamisel üsna vähe. Tuleviku väljendamine on tugevasti seotud modaalsusega, mis ilmneb õppijate keelekasutuses verbide *võima*, *saama*, *kavatsema*, *tahtma*, *pidama* ja *tulema* ning kindla kõneviisi kasutamises.

Bakalaureusetöö kirjutamine oli minu jaoks unustamatuks kogemuseks. Kavatsen tulevikus laiendada selle töö teemat ja läbi viia enda uurimuse ajavormide kasutamisest vene emakeelega õppijate eesti keeles, eriti tahaks uurida tuleviku kasutamist, sest selliseid uurimusi on tehtud vähe.

Kirjandus

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Erelt, Mati 2013. Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhatus. Öeldis. Tartu: Tartu Ülikool.

Eslon, Pille 2002. Vene keel. Grammatika. Tallinn: Ило.

Kallas, Roman 2001. Эстонский язык. Кõик он коррас. Практический курс и грамматика. Tallinn.

Karlsson, Fred 2002. Üldkeeleteadus. Tõlkinud ja kohandanud Renate Pajusalu, Jüri Valge ja Ilona Tragel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Maisla, Diana 2008. Eesti verbi minevikuvormidest venekeelsete üliõpilaste kasutuses. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 4, 105–120.

Maisla, Diana 2011. Kuidas eesti keele õppijad ja kasutajad lause verbi ajavormi sobivust hindavad? – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 7, 95–110.

Maisla, Diana 2014. Eesti keele mineviku ajavormid vene emakeelega üliõpilaste kasutuses. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Metslang, Helle 1993. Verbitarind ajatähendust väljendamas. – Virittäjä 97, 203–221.

Metslang, Helle 1994. Eesti ja soome – futuurumita keeled. – Keel ja Kirjandus 9, 603–616.

Metslang, Helle 1997. On the use of the Estonian past tense forms during the last century. – Estonian: Typological Studies II. Ed. M. Erelt. (= Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 8.) Tartu, 98–145.

Metslang, Helle 2001. On the development of the Estonian aspect: The verbal particle ära. Circum-Baltic languages, vol. 2: Grammar and typology. Eds. Ö. Dahl, M. Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam: Benjamins, 443–479.

Metslang jt = Metslang, Helle, Ingrid Krall, Renate Pajusalu, Kristi Saarlo, Elle Sõrmus, Silvi Vare 2003. Keelehärm. Eesti keele probleemseid piirkondi. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.

Pool, Raili 2007. Eesti keele teise keelena omandamise seaduspärasusi täis- ja osasihitise näitel. Dissertationes philologiae estonicae universitatis Tartuensis 19. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Pool, Raili, Helle Metslang 2014. Языковые средства передачи событий временного плана будущего в работах русских студентов на эстонском языке. Acta Slavica Estonica V, 297–311.

Prass, Kerli 2011. Saama- ja hakkama-tulevik tänapäeva eesti kirjakeeles. – Oma Keel 2, 39–47.

Savko = Савко, И. 1999. Весь школьный курс русского языка. Пособие для учащихся старших классов и абитуриентов. 3–е издание, исправленное и дополненное. Минск: Современный литератор.

Šeljakin = Шелякин, М. 1993. Справочник по русской грамматике. Москва: Русский язык.

Šeljakin = Шелякин, М. 2002. Русский язык. Справочник. Таллинн: Коолибри.

Valmet jt = Valmet, Aino, Ellen Uuspõld, Ellen Turu 1996. Eesti keele õpik. Tallinn: Valgus.

Õispuu, Jaan 1999. Справочник по эстонскому языку. Таллинн: Коолибри.

Прошедшее и будущее время в эстонском и русском языках. Владение русскоязычных учеников прошедшим и будущим временем в эстонском языке. Резюме

Представленная тема выбрана по причине того, чтобы самой лучше разобраться в данном вопросе (как используется и образовывается временная форма глаголов прошедшего и будущего в эстонском языке), а также по причине того, что многие русскоязычные учащиеся из-за различий во временной грамматике русского и эстонского языка не умеют уверенно и корректно использовать конкретное время эстонского языка в предложении.

Категория времени – грамматическая категория глагола, которая показывает отношение действия к моменту речи, на основе которого можно выбрать правильное использование формы времени (прошедшее, настоящее или будущее) в предложении.

Целью данной работы является сравнение временной грамматики прошедшего и будущего времени в эстонском и русском языках, разъяснить понятия прошедшего и будущего времени в обоих языках, предоставить примеры использования данных временных форм как в эстонском языке, так и в русском, а также рассмотреть, как русскоязычные учащиеся владеют временными формами (будущее и прошедшее) эстонского языка.

В первой части данной работы можно ознакомиться с прошедшим и будущим временем в эстонском и русском языках, с их понятиями и образованиями. При написании данной работы удалось выявить некоторые сходства и различия в грамматике русского и эстонского языков. Сходства заключаются в том, что в обоих языках для выражения будущего времени в некоторых случаях можно использовать формы настоящего времени, отрицание в будущем и прошедшем времени в обоих языках образовывается похожим способом. Различия, которые были выявлены в работе, заключаются в том, что в русском языке имеется только одно прошедшее время, тогда в эстонском языке прошедших времён три –

имперфект, перфект и плюсквамперфект. К русскому прошедшему времени относят обычно эстонский имперфект и другие прошедшие формы эстонского языка вызывают трудности у иноязычных. Также значим различием в грамматике обоих языков является отсутствие в эстонском будущего времени, которое можно выразить с помощью глаголов настоящего времени либо других вспомогательных слов.

Во второй части работы сделан анализ статей, в которых были исследованы владения русскоязычных учащихся форм будущего и прошедшего в эстонском языке. Было выявлено, что русскоязычные учащиеся не уверены в выборе прошедшего времени в предложениях либо допускают ошибки в их написании. Будущее время выражают учащие довольно часто с помощью индикатива настоящего времени либо с помощью модальных глаголов и сослагательного наклонения.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anastasia Topkina

(sünnikuupäev: 28.07.1994)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Mineviku ja tuleviku ajavormid eesti ja vene keeles ning eesti ajavormid vene üliõpilaste keelekasutuses“, mille juhendaja on Raili Pool.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 03.06.2016